

Znajomość frazeologizmów u absolwentów szkoły podstawowej

Jak wiadomo, frazeologia (gr. *phrasis* mówienie + *logos* słowo, nauka) to – po pierwsze – dział językoznawstwa (ściślej leksykologii) zajmujący się analizą i opisem istniejących w języku ustalonych połączeń wielowyrazowych (zwanymi związkami frazeologicznymi lub frazeologizmami) oraz – po drugie – zbiór charakterystycznych dla danego języka, stylu lub utworu (utworów), typów połączeń wielowyrazowych¹. Połączenia te pełnią dwie podstawowe funkcje: uzupełniają zbiór jednostek nominatywnych języka i pomnażają zasób synonimicznych środków leksykalnych. W polszczyźnie istnieją luki semantyczne, uzupełniane częściowo przez frazeologizmy, i tak np. mężczyznę, który nie jest ani młody, ani stary, z powodu braku jednowyrazowego odpowiednika określamy wyrażeniem *mężczyzna w sile wieku*. Frazeologizmy będące synonimami wyrazów lub innych frazeologizmów mają walory stylistyczno-ekspresyjne. Nie są więc jedynie dodatkiem, bez którego łatwo się obyć, ale także formą wyrażania emocji oraz ocen. Na przykład o osobie, która odczuwa strach, można powiedzieć, że *ma boja* albo *cykorie / cykora, trzęsie portkami, mrowie ją przechodzi* albo *zdjął ją strach*².

¹ A.M. Lewicki, A. Pajdzińska: *Frazeologia*. W: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński. Wrocław 1993, s. 307; *Encyklopedia języka polskiego*. Red. S. Urbańczyk. Wrocław-Warszawa-Kraków 1994, s. 76; A. Pajdzińska: *Wodzić na pokuszenie wieloznaczności. Frazeologizmy we współczesnej poezji*. W: *Studia o tropach*. Red. T. Dobrzyńska. T. 1. Wrocław 1988, s. 79–93; S. Bąba: *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań 1989; A. Pajdzińska: *Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata*. W: *Językowy obraz świata*. Red. J. Bartmiński. Lublin 1990; A. Mikołajczuk: *Struktura semantyczna wybranych związków frazeologicznych w testach egzaminacyjnych na polonistykę (1992/1993)*. W: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. T. 13. Red. E. Polański, Z. Uryga. Katowice-Kraków 1995, s. 94–105.

² A.M. Lewicki, A. Pajdzińska: *Frazeologia...*, s. 320.

Na podstawie tych przykładów wyraźnie widać, że dzięki swej obrazowości część związków może wzmacniać plastyczność i wyrazistość tekstu, jego komunikatywność i siłę oddziaływania. Poza tym pewne frazeologizmy, wywodząc się z określonych odmian polszczyzny, pośrednio charakteryzują zbiorowość, która ich używa³. To jeszcze nie wszystko. Korzystanie z tzw. frazeologii książkowej (jednostki o proveniencji antycznej, biblijnej, mitologicznej, starożytnej), zwykle o zasięgu międzynarodowym, postrzegane jest społecznie jako świadectwo przynależności do elity kulturalnej. Stanowi to więc ważną umiejętność człowieka wykształconego, czytanego.

Nauka frazeologizmów jako szkoła myślenia metaforycznego, sztuka operowania językiem aluzji jest trudna, ale znajomość tych charakterystycznych związków wyrazowych okazuje się niezbędna, aby rozpoznać i zrozumieć ich świadome i oryginalne modyfikacje, wykorzystywane np. w tworzeniu dowcipów językowych, skrótowych nagłówków czy trafnych komentarzy współczesnego życia (np. *karuzela stanowisk*). Na nich opiera się także niemal cała poezja, zwłaszcza XX wieku⁴.

W związku z tym, ciągle aktualne wydają się pytania, czy młodzi ludzie rozumieją znaczenia frazeologizmów, a jeśli nie, to w jaki sposób je zastępują. By na nie częściowo odpowiedzieć, w styczniu 2002 roku przeprowadziłam badania sondażowe absolwentów szkoły podstawowej, pochodzących z jednej miejscowości i placówki oświatowej⁵. Uczniowie w ciągu 45 minut rozwiązywali trzy krótkie testy. Była to praca samodzielna, wykonywana w szkole pod nadzorem nauczyciela. Zadania testowe oparte zostały na związkach frazeologicznych z zakresu wyrażania uczuć⁶.

Edukacja w szkole podstawowej powinna m.in. „stwarzać warunki do rozwoju wyobraźni i ekspresji werbalnej”⁷. Pomocna będzie tu frazeologia. Autorzy programów nauczania dostrzegli jej walory i funkcje. Od stosowania przez uczniów związków frazeologicznych uzależnili dokładność wypowiedzi (czyli precyzję, zgodność z intencją i sytuacją komunikacyjną) oraz rzetelną charak-

³ Zob. S. Grabias: *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin 1997.

⁴ A.M. Lewicki, A. Pajdzińska: *Frazeologia...*, s. 313–320.

⁵ Badaniami objęłam uczniów dwóch klas szóstych szkoły podstawowej w małym miasteczku gminnym województwa podkarpackiego. Są to dzieci pochodzenia głównie robotniczo-chłopskiego, rzadziej inteligenckiego. Na lekcjach języka polskiego korzystają z podręczników autorstwa H. Dobrowolskiej. Języka polskiego w obu badanych klasach uczy ta sama nauczycielka.

⁶ Tematyka testów została ograniczona ze względu na rozmiary artykułu oraz krąg badań autorki.

⁷ *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla sześcioletnich szkół podstawowych i gimnazjów*. Dz.U. RP 1999, nr 14, poz. 129, s. 585–589. Ponadto, treści nauczania języka ojczystego muszą być podporządkowane funkcji wspierającej wypowiedzianie się, bez konieczności posługiwania się definicjami. Zakładanym osiągnięciem absolwenta szkoły podstawowej jest więc mówienie i pisanie z precyzją znaczeniową, ze świadomością emocjonalnego nacechowania wypowiedzi, z uwzględnieniem jej rozmaitych celów i sytuacji komunikacyjnych.

terystykę postaci. W tym celu m.in. polecają kształcenie umiejętności budowania poprawnych związków wyrazowych, także z wyrazami nazywającymi uczucia. Bez wprowadzania terminu „frazelogizm”, zalecają też ćwiczenia w rozumieniu i posługiwaniu się związkami frazeologicznymi, powiedzeniami i przysłowiami, gromadzenie słownictwa z określonego obszaru tematycznego⁸.

Badani szóstoklasiści w toku edukacji szkolnej zapewne zetknęli się więc z frazeologią, chociaż tego pojęcia nie muszą znać⁹. Rozwiązywanie testów przez uczniów polegało na: uzupełnieniu 10. zdań wyrazami nazywającymi uczucia (test I – zadania z luką¹⁰); podpisaniu ilustracji znanymi frazeologizmami dotyczącymi uczuć (test II – zadania krótkiej odpowiedzi); zastąpieniu podkreślonych fragmentów tekstu stosownymi związkami frazeologicznymi i słownej ocenie powstałej w ten sposób wypowiedzi oraz zanotowaniu innych, znanych im, stałych połączeń wyrazowych, przysłów z zakresu uczuć (test III). Testy ułożono według wzrastającej trudności, tj. od I do III. Dzięki temu możliwe stało się także zbadanie świadomości wybranej grupki 13-latków, ich umiejętności i sprawności językowej w danym zakresie. Należy zaznaczyć, że zasadniczym celem tego sondażu nie było wyszukiwanie błędów frazeologicznych, ale analiza zachowań werbalnych i próba ich interpretacji.

Jak więc uczniowie rozwiązywali zadania? Najwięcej oczekiwanych odpowiedzi otrzymano z testu I (79%)¹¹. Zadania z luką pozwoliły uczniom uwolnić istniejące w ich słowniku czynnym i biernym wyrazy ze stałych związków. Sporadycznie zdarzające się opuszczenia świadczą o próbie radzenia sobie z zadaniem, gdyż sporo testowanych, nie znając oczekiwanej odpowiedzi, pokusiło się o kreację czegoś własnego. Tak było w wypadku znanego większości przysłowia (*Złość/gniew*) *piękności szkodzi*. Niekiedy uzupełniano je wyrazem *zazdrość* – nazwą równie negatywnej emocji jak przysłowio-
wa, ale niezapamiętana *złość/gniew*. W dość łatwym i atrakcyjnym dla uczniów

⁸ A. Gorzałczyńska-Mróz, M. Szulc, D. Chwastniewska, D. Rózek: *Myśli i słowa. Program nauczania języka polskiego dla drugiego etapu edukacyjnego*. Gdańsk 1999, s. 6, 13–14; *Program nauczania. Język polski dla klas 4–6. Słowa jak klucze II*. Red. M. Wojterska. Warszawa 1999, s. 20–21, 33, 40, 53–54. Zgodne z owym *Programem nauczania...*, podręczniki do klasy IV, V, VI autorstwa H. Dobrowolskiej oraz M. Nagajowej zawierają stosowne utwory literackie i ćwiczenia ułatwiające rozumienie frazeologizmów, kształtujące umiejętność ich używania. Zadania te pełnią funkcje służebne (ćwiczebne) wobec obowiązujących treści gramatycznych lub zagadnień związanych z odczytywaniem tekstów słownych, redagowaniem wypowiedzi pisemnych, wyrażaniem uczuć i ocen.

⁹ Zob. *Podstawa programowa...*, s. 589. W związku z tym, polecenia w testach I–III nie zawierały terminu „frazelogizm”, lecz: „powiedzenie, przysłowie, zdanie”.

¹⁰ B. Niemierko: *Pomiar wyników kształcenia*. Warszawa 1999, s. 98, 108–110. Zob. też: Idem: *Pomiar sprawdzający w dydaktyce. Teoria i zastosowania*. Warszawa 1990; T. Patrzałek: *Metodyka testu polonistycznego*. Warszawa 1977; *Testy kształcenia językowego dla szkoły podstawowej*. Red. T. Patrzałek. Wrocław 1989.

¹¹ Niewielka liczba badanych sprawia, że dane procentowe są jedynie orientacyjne i dlatego podane zostały głównie w nawiasach.

(0% opuszczeń) zdaniu: *Gdy to zobaczył, oczy mu wyszły na wierzch ze (zdumienia / zdziwienia / strachu)*, oprócz zwykle poprawnych, pojawiały się również wyrażenia: *ze szczęścia, ze wzruszenia*. Zawarta we frazie informacja o reakcji odbiorcy na widok czegoś skojarzona została z innym związkiem frazeologicznym, związanym z leksem „oczy”: *oczy się komuś świecą, rozbłysły, śmieją się do kogoś, do czegoś*, oznaczającym sytuację, gdy *ktoś lub coś się komuś podoba, ktoś jest zachwycony kimś, czymś*.

Dobrze uczniowie poradzi sobie z luką we frazeologizmie *zaciśnąć z (gniewu / złości) pięści*. Część z nich dostrzegła związek między gestem zaciskania pięści a opanowywaniem nieprzyjemnych wrażeń i ukrywaniem wzburzenia. Stąd pojawiły się zarówno propozycje: *Widziałem, że zaciśnął z nerwów / ze strachu pięści*, jak i niezanotowane w słownikach¹² połączenie: *zaciśnął z płaczem pięści* (por. *trzeć / przecierać oczy pięściami*). Uzupełnianie zdania: *Arek całą swą (złość / nienawiść / gniew / żółć) wylał na mnie*, jest natomiast przykładem zapomnienia o poleceniu, gdyż w puste miejsca niektórzy szóstoklasiści wpisywali wyrazy nazywające nie uczucia, ale spożywane przez nich płyny: *herbatę / żupę / wodę / oranżadę*. Rzeczowniki te łączą się oczywiście z czynnościami wylewania, ale nie tworzą z nimi stałych związków frazeologicznych. Propozycje badanych wynikają z bliskiego ich doświadczeniu zachowania z dnia codziennego. Bardziej kreacyjni byli ci uczniowie, którzy, świadomi przenośnego znaczenia tego zdania, uzupełnili je wyrazami: *radość / duma / wina / agresja / siła*. Jednak tylko te ostatnie z wymienionych korespondują z wymową oczekiwanego połączenia, inne są wynikiem zgadywania.

Ze zlekceważeniem instrukcji mamy również do czynienia w rozwiązaniach zadania nr 10: *Po wyjściu z sali egzaminacyjnej student (cieszył się) jak dziecko*. Testowani wprowadzali tutaj frazeologizm (lub jego parafrazę): *plakać jak dziecko* (np. *student płakał / zapłakał / rozplakał się jak dziecko*), oraz porównania: *student idzie / zachowuje się / czuje się jak dziecko*. Związki te są tak mocno utrwalone w pamięci, bliskie życiu 13-latków, że zdominowały większość uczniowskich odpowiedzi. Można więc stwierdzić, że badana młodzież wypowiada się w sposób właściwy dla jej wieku i doświadczenia.

Wśród zdań testowych były także związki frazeologiczne, które, jak się okazało, znali niemal wszyscy: *Twarz staruszki promieniła (ze szczęścia)*; *Dzieci aż podskakiwały z (radości)*; *Kiedy patrzył na syna, jego piersi rozsadała (duma)*.

Osobną grupę uczniowskich odpowiedzi stanowią wyróżniające się pod względem liczby opuszczeń¹³ następujące zdania: *Chłopiec ze (wstydu / oburze-*

¹² Wypowiedzi uczniowskie zestawione zostały z danymi w słownikach: *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak. T. 1–3. Warszawa 1995; *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Red. S. Skorupka. Warszawa 1987; S. Skorupka: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. T. 1–3. Warszawa 1999.

¹³ Przedstawione dotychczas związki zostały uzupełnione w 99% (czyli zero, jedno, dwa opuszczenia).

nia / złości) *stał się czerwony jak burak*; *On się (boi), a złe broi*. Tylko nieliczni znali te mniej popularne związki. Pojawia się jednak pytanie, dlaczego w tych przykładach uczniowie najczęściej rezygnowali z wpisywania czegoś własnego? Propozycje odważniejszych to: *Chłopiec ze zdziwienia / miłości / strachu, stał się czerwony jak burak*. Nie są one trafne, świadczą o nieznanomości frazeologizmu. Poza tym czerwienienie, uczucie nagłego ciepła, towarzyszy wielu emocjom. Podobnie było z przysłowiem, które na zasadzie podobieństwa fonetycznego uzupełniano: *On się (koi), a złe broi*. Nerozwiazane w teście I zadania stanowią jednak zaledwie 5% odpowiedzi.

W teście II uczniowie chętnie podejmowali trud zwerbalizowania kodu rysunkowego (braki stanowią 7% odpowiedzi), chociaż 42% odpowiedzi nie spełniło oczekiwań. Można je podzielić na kilka grup:

1. Tzw. błędy frazeologiczne¹⁴, które spowodowane zostały zniekształceniem tradycyjnego frazeologizmu przez:

- zastąpienie jednego składnika związku innym, bliskoznacznym: *stanął jak plot* (zamiast: *stanął jak słup*), *kochają się jak dwie sowy* (zamiast: *kochają się jak dwa gołąbki*);
- skrzyżowanie (kontaminację frazeologiczną) dwóch innych związków: *być w siódmym niebie* to kontaminacja frazeologizmów *bujac w obłokach* i *być / czuć się jak w siódmym niebie*;
- opuszczenie jakiegoś składnika związku: *bać się (własnego) cienia*, (wbić) *nóż w serce, kamień (spadł) z serca, serce (twarde) jak kamień*¹⁵.

Zapisy te wynikają z niedokładnej znajomości ilustrowanych związków frazeologicznych. Najczęściej jednak zdarzały się opuszczenia jakiegoś członu, co sugeruje także niefrasobliwość językową badanych albo nierozumienie znaczenia frazeologizmu.

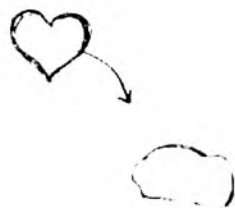
2. Różnorodne odczytanie frazeologizmu z ilustracji. Na skutek odmiennych skojarzeń uczniowie podpisывali rysunki odpowiadającymi im pod jakimś względem związkami frazeologicznymi. Dotyczy to następujących ikon:

Rys. 1. Strach ma wielkie oczy

Rys. 2. Kochają się jak dwa gołąbki

Rys. 3. Kamień spadł mi z serca

¹⁴ *Encyklopedia języka polskiego...*, s. 32, 249–250, 355.

¹⁵ Niektóre z tych frazeologizmów nie są oczekiwanymi synonimami kodów rysunkowych, zob. ciąg dalszy artykułu.

Propozycje szóstoklasistów to: *stoi jak słup* (rys. 1); *zakochani od pierwszego wejrzenia*, *papuzki nierozłączki* (rys. 2); *serce twarde jak głaz*, *mieć serce z kamienia*, *mieć złamane serce* (rys. 3). Taka werbalizacja kodu rysunkowego, mimo iż w pewnym stopniu dopuszczalna, była sporadyczna i dlatego nie podważa czytelności ikon, lecz dobrze świadczy o myśleniu i sprawności językowej respondentów.

3. Tytuły i opisy ilustracji. Kiedy uczniowie nie znali odpowiedniego dla rysunku frazeologizmu, samodzielnie opisywali ikonę lub nadawali jej tytuł. Oprócz więc spodziewanych związków wyrazowych, pojawiały się inne połączenia, niebędące frazeologizmami: *przestraszył się śmierci* (obok *bać się własnego cienia*); *od miłości odpada głowa* (obok: *stracić głowę z miłości*); *diabeł ucieka przed święconą wodą*, *poświęcony diabeł* (obok: *bać się jak diabeł święconej wody*); *boi się jak pank i oczy mu wyszły*, *najeżony ze strachu* (obok: *włosy stanęły mu dęba ze strachu*); *strach na wróble*, *straszy ptaki*, *a sam się boi* (obok: *strach ma wielkie oczy*); *miłość jest piękna jak oni* (obok: *kochają się jak dwa gołąbki*); *przebite serce*, *krew się wylała*, *nóż w sercu* (obok: *wbić nóż w serce*, *cios prosto w serce*, *zranić serce*); *w trumnie pochowany*, *miłość przetrwała do śmierci*, *marzył o trumnie* (obok: *umrzeć z miłości*, *miłość do grobowej deski*, *miłość po grób*); *jestem w niebie* (obok: *być / czuć się jak w siódmym niebie*); *rozrusznik wypadł*, *miłość jak kamień* (obok: *kamień spadł mi z serca*). Są to potoczne tytuły lub zdania informacyjne, odzwierciedlające niemetaforyczne spojrzenia uczniów na obrazek oraz funkcjonujący w ich środowisku język ocen.

Zgodnie z przewidywaniami najtrudniejszy okazał się test III. Zadaniem badanych było przekształcenie tekstu w wypowiedź ekspresywną, obrazową przez wprowadzenie odpowiednich frazeologizmów. Tylko 15% rozwiązań było prawidłowych, z czego dwie trzecie stanowią następujące związki frazeologiczne: *zakochałem się w niej od pierwszego wejrzenia*, *nie mogłem bez niej żyć* oraz *byłem wniebowzięty*, *podskakiwałem z radości*, *czułem się jak w siódmym niebie*. Wymienione zwroty wyrażające radość wystąpiły, jako zadania, w teście I i II, nie są więc odkrywcze, ale wskazują na umiejętność właściwego ich użycia w konkretnej sytuacji komunikacyjnej. Trudne do zastąpienia frazeologizmem nazwy uczuć (*z niepokojem* (*oczekiwałem*), *zdziwiłem się*, *wstyd*, *ulga*) badani najchętniej przepisywali bez zmian lub rezygnowali z wpisywania czegokolwiek (66%). Sporadycznie, po napisaniu jednego, dwóch zdań zdarzały się także sytuacje zaniechania pracy. Dla niektórych test III okazał się więc zbyt trudny lub za długi, żmudny i dlatego nie zachęcił do podjęcia wysiłku.

Odpowiedzi błędne (19%) można podobnie podzielić na grupy, jak wyniki testu II. Przeważają swobodne, najczęściej niecelne, nieadekwatne do sytuacji opisy, tytuły lub nazwy uczuć i zachowań bohatera (47%), np. w miejsce *bardzo się ucieszyłem*, wpisano *podnieciłem się*; *z niepokojem oczekiwałem* – *z zachwytem* / *zaciskając ręce* / *ze smutkiem oczekiwałem*, *nie mogłem wytrzymać*; *zdziwiłem się* – *byłem zagubiony*, *uradowany*; *wstyd* – *poczułem się jak*

jakiś niezdara, poczułem się wolem. Zdarzają się też propozycje nieodpowiednie, będące konsekwencją niedokładnej znajomości frazeologizmów, chociaż wyrażające uczucia (43%), np. *stara przyjaźń* (zamiast *miłość*) *nie rdzewieje*, *zauroczyłem się* (zamiast *zakochałem się*) *w niej od pierwszego wejrzenia*. Wpisanie niewłaściwego, choć formalnie poprawnego wyrażenia, zwrotu lub frazy, stanowi 10% błędnych odpowiedzi, np. *stanąłem jak wryty w ziemię* (zamiast: *zaczerwieniłem się ze wstydu, czerwony jak burak itp.*); *włosy stanęły mi dęba na głowie* (zamiast: *oczy wyszły mi na wierzch ze zdziwienia*).

Powodem takich rozwiązań jest całkowita lub częściowa nieznajomość oczekiwanych w teście III frazeologizmów oraz wysoki dla tego etapu kształcenia poziom trudności zadania. Uczniowie bowiem borykali się z rozumieniem czytanego tekstu, nieznajomością związków frazeologicznych z zakresu wyrażania uczuć, poprawnym użyciem frazeologizmów w zdaniach. Chętniej więc pomijali zdania, które ich przerastały lub zbyt absorbowwały.

Ogólne zestawienie wyników badań testowych przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Zestawienie wyników badań testowych

Nr testu	Prawidłowe odpowiedzi (%)	Błędne odpowiedzi (%)	Brak odpowiedzi (%)
I	79	16	5
II	51	42	7
III	15	19	66

Na podstawie tabeli 1 można stwierdzić, że uczniowie najlepiej poradzili sobie z uzupełnianiem luk w teście I (79% prawidłowych odpowiedzi). W sytuacji gdy nie znali oczekiwanego frazeologizmu, wykazali się sporą kreatywnością i odwagą w tworzeniu czegoś własnego (16% błędnych odpowiedzi; zaledwie 5% niewykonanych zadań). Trudniejsza (51% poprawnych odpowiedzi), ale niemniej inspirująca intelektualnie (7% niewykonanych zadań i 42% nieudanych propozycji) okazała się werbalizacja kodu rysunkowego (test II). Uzyskany z testu I i II materiał językowy ujawnił kierunki myślenia uczniów oraz ich bogactwo słownikowe. Odmienny test III dowiódł, że absolwenci szkoły podstawowej są jeszcze w trakcie uczenia się i, mimo iż znają wiele frazeologizmów, na razie nie potrafią właściwie wprowadzać w tekst wszystkich oczekiwanych frazeologizmów z zakresu wyrażania uczuć (19% błędnych propozycji i 66% opuszczeń). Liczne opuszczenia zadań świadczą także o krytycyzmie 13-latków, świadomych swej bezradności.

W tym miejscu warto jednak zaznaczyć, że 40% uczniów orzekło, że tekst zawierający związki frazeologiczne *jest lepszy*. Argumenty, które przytaczali, bywały naiwne, szczere, ale i bardzo trafne, np.: *bo tak; nie umiem wyjaśnić*

dlaczego; tekst jest bardziej poetycki; ciekawy; więcej w nim uczucia i romantycznego nastroju. Takie opinie wystawiali głównie ci, którzy najlepiej poradzili sobie z rozwiązaniem zadań testowych. Ich wypowiedzi nie wynikają jednak z pełnej wiedzy o frazeologizmach, lecz są rezultatem słusznie zauważonych zjawisk, a także potocznie wyrażanych sądów (*podoba się / nie podoba się; lepszy / gorszy*).

Negatywne oceny (tekst z frazeologizmami jest *gorszy; mniej zrozumiały; zbyt długi*) lub ich brak to konsekwencja poczucia własnych trudności i niekompetencji oraz faktu, iż uczniowie nie potrafili wprowadzić poprawnych frazeologizmów. Poza tym pewną grupę odpowiedzi negatywnych stanowią uwagi na temat długości wypowiedzi, jej poprawności ortograficznej i stylistycznej, estetyki pisma, a czasem swobodnie zmienionej treści: *Mój tekst zmienił się na gorszy; Nie podoba mi się, bo został niestarannie napisany, mogą być błędy, jest za długi; treść ciekawsza.*

Jedna trzecia badanych prawidłowo zaprezentowała znane im frazeologizmy i przysłowia o tematyce miłosnej, np.: *Miłość niejedno ma imię; Na wszystko przyjdzie pora, nie poganiaj Amora.* Choć więc ogólne wyniki badań nie są najlepsze, to jednak zależne od popularności poszczególnych wyrażen, zwrotów czy przysłów wśród użytkowników języka¹⁶. Fakt ten utwierdza w przekonaniu, że frazeologia stanowi sposób werbalizacji uczuć¹⁷ dla uczniów stosunkowo bliski, ciekawy, pobudzający wyobraźnię, a jednocześnie, czego dowiodły także badania innych autorów¹⁸, niełatwy i wymagający ciągłego doskonalenia. Warto więc wspierać uczniów w pokonywaniu trudności językowych, zwłaszcza że kończąc szkołę podstawową, tak naprawdę dopiero rozpoczynają prawdziwą przygodę z frazeologią¹⁹.

¹⁶ Z badań A. Mikołajczuk wynika, że wiek ma tylko częściowy wpływ na znajomość frazeologizmów. O stopniu przyswojenia związku decyduje głównie praktyka językowa. A. Mikołajczuk: *Struktura semantyczna...*, s. 94–105. Por. H. Synowiec: *Konstrukcje porównawcze w wypowiedziach dzieci i młodzieży.* W: *Świadomość językowa – kompetencja – dydaktyka.* Red. E. Sękowska. Warszawa 1996, s. 199–206.

¹⁷ Por. styl potoczny, obecnie także styl poetycki.

¹⁸ M. Kielar: *Rozwój umiejętności posługiwania się związkami frazeologicznymi przez dzieci i młodzież.* „Przegląd Pedagogiczny” 1973, R. 1–2, s. 53–64; H. Synowiec: *Konstrukcje...*, s. 199–206; U. Kopeć: *Rozwój słownictwa nazywającego uczucia w języku dzieci i młodzieży.* Rzeszów 2000.

¹⁹ Literatura pomocnicza: M. Nagajowa: *Kształcenie języka uczniów w szkole podstawowej.* Warszawa 1985, s. 38–109; E. Polański, K. Orłowa: *Kształcenie językowe w klasach 4–8. Poradnik metodyczny.* Warszawa 1995, s. 39–51; J. Bąk: *Słownictwo i frazeologia w ćwiczeniach. Książka do nauki języka polskiego dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej.* Łódź 1998; *O języku w sposób żywy i ciekawy. Propozycje lekcji i ćwiczeń gramatycznych.* Red. H. Wiśniewska. Kielce 1999, s. 149–152; *Gry i zabawy w kształceniu językowym. Propozycje, scenariusze, projekty.* Red. H. Wiśniewska. Lublin 2000, s. 109–122, 127–135; J. Kowalikowa, U. Żydek-Bednarczuk: *Mów i pisz po polsku (podręcznik języka polskiego dla gimnazjalistów, kl. I–III).* Kraków 2001, s. 133–138.

Иоланта Кочела

ЗНАНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ СРЕДИ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Резюме

В статье даются результаты тестовых исследований по фразеологии, проведенных среди учеников III классов. Обращается внимание на влияние типов заданий в тестах на полученные ответы учеников. Указываются фразеологизмы, которые хорошо известны ученикам, а также такие, которыми слабее овладели. Обсуждаются также фразеологические ошибки, совершаемые учениками.

Jolanta Koczela

PRIMARY SCHOOL GRADUATES' KNOWLEDGE OF IDIOMS

Summary

The article presents the outcome of the examinations of 3rd grade students' idioms. Special attention was paid to the influence of the types of test questions on the answers given by students. It was revealed which of the idioms were commonly known and which ones were mastered less efficiently. What was also discussed were the phraseological mistakes committed by the students.